

Н.В. СЕМЕНИШЕНА, *к.е.н., доцент,
кафедра обліку і аудиту,
Подільський державний аграрно-технічний університет,
м. Кам'янець-Подільський*

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ОБЛІКОВОЇ СИСТЕМИ

На сьогодні безсумнівним є той факт, що формування інформації в системі бухгалтерського обліку повинно здійснюватися в напрямку міждисциплінарного синтезу наукового знання. Саме відсутність уваги до економічної теорії в сучасних умовах є, на думку І.М. Саннікової, причиною кризи теорії бухгалтерського обліку. На думку вченого «вузькопрофесійне фрагментарне знання не представляє можливим діагностувати проблеми теорії бухгалтерського обліку. Більшість досліджень в професійній сфері в якості аксіоми використовує потреби зовнішніх користувачів інформації. У той же час, визначити ці реальні потреби в рамках традиційних бухгалтерських методів неможливо. Настала необхідність відійти від такого підходу і представити системну діагностику породження негативних характеристик вітчизняного обліку відповідно до глобальних процесів. Тому в сучасних умовах для адекватного діагностування, здавалося б, вузькопрофесійних проблем соціально-економічної системи необхідно виходити з синтезованого знання»[10, С. 26-27]. Очевидно, що для розвитку бухгалтерського обліку першочергове значення має міждисциплінарний синтез знань, насамперед різних економічних наук, що дозволяє розвивати і конкретизувати загальні економічні закони. Загальновідомо, що вивчаючи господарські процеси, бухгалтерський облік формує всі свої основні поняття, спираючись на серію фундаментальних наук. В першу чергу серед наук, з якими пов'язаний бухгалтерський облік, необхідно виділити економічну теорію, яка вивчає економічні закони, механізм їх дії, створює теоретичну основу для розвитку всіх економічних дисциплін.

У широкому сенсі слова економічна теорія - це наука про закономірності й фактори економічного зростання в динаміці відтворення; про використання обмежених ресурсів для виробництва товарів і послуг та обміну їх з метою задоволення потреб; про види діяльності по виробництву й обміну, про повсякденну ділову активність; про суспільне багатство.

За словами відомого зарубіжного економіста - теоретика П. Самуельсона - «економічна теорія є наука про те, які з рідкісних продуктивних ресурсів люди і суспільство з плином часу ... обирають для виробництва різних товарів і розподіляють їх з метою споживання нині в майбутньому між різними людьми і групами суспільства»[9].

Економічна теорія є методологічним фундаментом цілого комплексу наук: галузевих (торгівля, промисловість, будівництво тощо); функціональних (фінанси, кредит, маркетинг, менеджмент); міжгалузевих (економічна географія, демографія, статистика і т.п.). Зв'язок економічної теорії з іншими економічними науками є базовим [8]:

а) для конкретно економічних наук (економіки галузей, економіки підприємств, економіки країн тощо);

б) економіки особливих економічних форм і підприємств (фінанси, кредити, маркетинг і т.д.);

в) інформаційно-аналітичних наук (економічно-математичні методи, статистика, аналіз госп. діяльності);

г) історико-економічних наук (історія економічної думки).

Серед економічних дисциплін, в групі соціальних наук, на які безпосередньо впливають висновки економічної теорії, є також бухгалтерський облік. Особливо вагомо впливають на теорію бухгалтерського обліку сучасні напрями економічної теорії, зокрема, інституційна теорія і її складові.

Інституційна теорія - відносно новий напрямок економічної науки, що розвинувся у останні десятиліття на стику економічної теорії з правом, соціологією, психологією, політологією тощо. Остаточна інституційна теорія дотепер ще не склалася, але йде її активний розвиток, що обумовлено прагненням подолати обмеження ряду аксіом економікс і вимогами комплексного дослі-

дження складних соціально-економічних процесів в умовах всесвітньої глобалізації, демократизації суспільства, його інформатизації, посилення конкуренції на світових та регіональних ринках, поглиблення міжнародного поділу праці і загального прискорення технологічних змін у світовій економіці.

На думку Д.П. Фролова, «Розвиток інституційного напрямку у вітчизняній економічній науці пострадянського періоду є об'єктивною реакцією на системні збої господарського механізму, дисфункції ринкових інститутів, парадигмальну й ідеологічну кризи» [11, С. 5].

Сучасний інтерес до інституціоналізму і його впливу на теорію бухгалтерського обліку не випадковий. Гідність цієї теорії в тому, що вона дозволяє ввести стандартні економічні процедури в більш складний соціально-культурний контекст і проаналізувати глибинні, змістовні механізми їх розвитку на перспективу.

Проблеми, пов'язані з інституційними теоріями, досить докладно досліджені в зарубіжній літературі, в роботах Д. Коттер, Р.Х. Коуза, У. Мекліна, К. Менгера, М. Олсона, Р. Познера, М. Уільямсона, М. Портера, Р. Ріхтера, Г. Шмоллера та ін. Однак слід зазначити, що наукові пошуки вищезазначених зарубіжних вчених присвячені проблематиці в умовах стабільно функціонуючої ринкової економіки, в той час, як для вітчизняних умов вимагає пояснення проблем вітчизняного бухгалтерського обліку, оскільки системні дослідження практично не здійснюються.

Таким чином, новим і перспективним напрямком досліджень є концептуалізація і формування інституційної теорії бухгалтерського обліку, виходячи з учень економічної теорії.

Досить широко та вичерпно питання впливу інституційної теорії на розвиток і реформування бухгалтерського обліку висвітлені у науковій доповіді Г.Г. Кірейцева «Глобалізація економіки і уніфікація методології бухгалтерського обліку» [7]. Надалі ці проблеми більш фундаментально досліджувалися в наукових працях В.М. Жука [2, 4, 5].

Слідуючи підходам А.М. Нестеренка, В.М. Жук вважає за доцільне спрямувати інституціональні теорії на пошук відповідей на наступні питання: яким є співвідношення національно-

специфічних та універсальних чинників у розвитку бухгалтерського обліку; чи можлива універсальна (бездоганна) модель бухгалтерського обліку; чи можливо в глобальному світі країнам йти своїм шляхом у вирішенні цього питання, чи всі повинні втратити свою ідентичність тощо [3, С. 116].

Інституціоналізм, активно використовуючи ідеї і дані інших наук (психології, соціології), може сприяти більш глибокому аналізу теорії бухгалтерського обліку, так як останній не може розглядатися як щось раз встановлене, постійно відчуючи на собі вплив інституційного та культурного середовища, в яких знаходиться [12, С. 62-63].

Будь-які соціальні трансформації не можуть здійснюватися без урахування історичних особливостей розвитку кожної конкретної країни, її національно-культурних традицій, пануючого світогляду і домінуючих неформальних інститутів.

Правила обліку та звітності повинні узгоджуватися з інтересами взаємодіючих між собою економічних агентів, користувачів обліково-аналітичної та звітної інформації. Завищені вимоги і надмірно складні форми бухгалтерського обліку розширюють спектр методів фінансових махінацій. Важливо наукове обґрунтування диференційованого підходу до інституційних змін в системі бухгалтерського обліку [12].

Відсутність системних наукових досліджень впливу інституційної економічної теорії на формування теорії бухгалтерського обліку, його нових парадигм і концепцій, дає підстави констатувати замкнутість бухгалтерської науки у своїх внутрішніх проблемах. Однак очевидним є факт, що на стан і розвиток бухгалтерського обліку в країні впливають як інституційні зміни, так і різні (загальні та специфічні) умови інституційного середовища.

У зв'язку з вищевикладеним, в теорії бухгалтерського обліку слід прискорити створення методик обліку трансакційних ресурсів, резервів, активів, витрат і втрат, а в теорії статистики - виробити нові способи оцінки нематеріальних складових капіталу і багатства, перейти від збору даних про параметри інституційних одиниць до новаторських методів формування інформації

про інституційні зв'язки, відносини, трансакції і контракти господарських суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Гудзинский О.Д. Экономическая теория и реализация ее положений в механизмах развития АПК / О.Д. Гудзинский, Г.Г. Кирейцев, В.К. Савчук // Экономическая теория. - 2006. - № 2. - С 80–95.
2. Жук В.М. Концепция развития бухгалтерского учета в аграрном секторе экономики: [монография] / В.М. Жук. - К.: ННЦ «ІАЕ», 2009. - 648 с.
3. Жук В.М. Застосування інституціональної теорії у вирішенні проблем розвитку бухгалтерського обліку /В.М. Жук // Фінанси України. - 2010. - № 9. - С.115–123.
4. Жук В.Н. Концептуальные основы развития бухгалтерского учета в аграрном секторе экономики Украины»: научный доклад / В.М. Жук. - К.: ННЦ ІАЕ, 2008. - 98 с.
5. Жук В.Н. Научное определение институциональной теории бухгалтерского учета (на началах идеи постоянного развития) / В.М. Жук // 36. науч. работ Подольского держ. аграрно-технического ун. - Вып. 17, Том 2. - Каменец-Подольский, 2009. - С. 139 – 146.
6. Кирейцев Г.Г. Регулирование развития бухгалтерского учета в сельском хозяйстве Украины / Г.Г. Кирейцев // Сб. научных трудов Подольского государственного аграрно-технического университета. - Вып. 17, том 2. - Каменец-Подольский, 2009. - С. 22–29.
7. Кирейцев Г.Г. Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета/ Г.Г. Кирейцев. - Житомир: ЖГТУ, 2007. - 68 с.
8. Предмет и метод экономической теории [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://bobysh.ru/lection/econ/1.html>.
9. Предмет, цели и понятие экономической теории [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://finekon.ru/predmet.php>.
10. Санникова И.Н. Возможно ли преодолеть кризис теории бухгалтерского учета? / И.Н. Санникова // Международный бухгалтерский учет. - № 4(112). - 2008. - С. 25-29.
11. Фролов Д.П. Эволюционная перспектива институциональной экономики России: [монография] / Д.П. Фролов; ГОУ ВПО «ВолГУ»; науч.консультант О.В. Иншаков. - Волгоград : Изд-во ВолГУ, 2008. - 462 с.
12. Чайковская Л.А. Теория и методология бухгалтерского учета: институциональный подход / Л.А. Чайковская // Аудиторские ведомости. - 2007. - № 12. - 61 –68.